

BANKŲ RŪMAI – prabangos ir aristokratiškos architektūros simboliai

NARAS BAUŽINSKAS

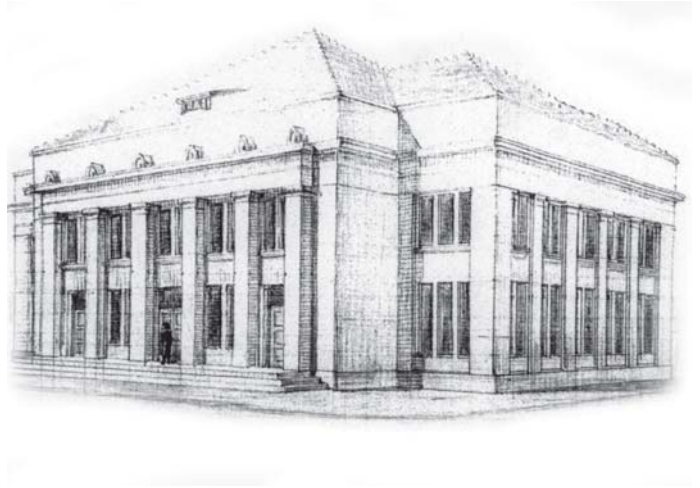
Keturi architekto Mykolo Songailos projektai

XX a. 3 dešimtmetyje, augant Lietuvos ūkiui ir valstybės galiai, statybų apimtys šalyje didėjo. 1923 m. buvo paskelbtas Kaune planuojamų statyti Lietuvos banko rūmų projekto tarptautinis konkursas. Galutinį šio pastato projekto variantą parengė Kauno universiteto Architektūros katedros vedėjas profesorius Mykolas Songaila (1874–1941).

Architektas M. Songaila gimė Pskovo gubernijoje, architektūrą studijavo Sankt Peterburgo dailės akademijoje, nuo 1907 m. dėstė architektūrą keliose šio miesto aukštosiose mokyklose. Pakviestas dirbti į besikuriantį Kauno universitetą (nuo 1930 m. – Vytauto Didžiojo universitetas), 1921 m. M. Songaila atvyko gyventi ir dirbti į Lietuvą. Nuo 1922 iki 1941 metų jis buvo Kauno Vytauto Didžiojo universiteto Technikos fakulteto profesorius, rengė architektus Lietuvai. M. Songaila garsėjo profesionalumu. Savo kūryboje jis nuosekliai laikėsi akademinį kanonų, kurių išmoko studijuodamas ir dirbdamas Sankt Peterburge.

Lietuvos banko rūmų statyba Kaune užbaigta 1928 m. Po to, XX a. 4 dešimtmetyje iškilo nemažai banko skyrių pastatų kituose miestuose. Pirmąjį nepriklausomybės dešimtmetį Lietuvos banko skyriai dažniausiai glausdavosi jų funkcijoms nepritaikytuose senuose pastatuose. Kauniškiai rūmai tapo pavyzdžiu, kaip reikia įgyvendinti apskričių bankų patalpų plėtros programą. Dabar jau buvo aišku, kokios patalpos bankui būtinos – operacijų salė, pinigų seifai, direktoriaus ir kiti kabinetai, direktoriaus ir sargo butai, katilinė. Profesorius M. Songaila toliau bendradarbiavo su Lietuvos banku ir daugumą apskričių bankų pastatų buvo pasiūlyta suprojektuoti jam vienam arba jam kartu su Arno Funku (1898–1957).

Architektas Eugenijus Gūzas, tyrinėjęs M. Songailos kūrybą, jam priskyrė aštuonių Lietuvos banko skyrių, pastatytų 1930–1940 m., projektų autorystę. Keturi iš jų buvo parengti Žemaitijos regionui.

Lietuvos banko Raseinių skyriaus eskizinis projektas (1933). Pastatą projektavo M. Songaila ir A. Funkas. Nuotrauka iš LCVA

1933 m. M. Songaila kartu su A. Funku suprojektavo Raseinių banką. Šie dviejų aukštų klasikinės architektūros formų rūmai Vytauto Didžiojo ir Ančakių gatvių sankryžoje buvo pastatyti per vienerius metus. Stačiakampio tūrio pastatas prie pagrindinio fasado turi rizalitą su šešių stačiakampių piliastrių portiku. Per abu aukštus kylantys piliastrai su stambiais kapiteliais puošia ir kitus fasadus. Pastatas uždengtas aukštu čerpių stogu – tokiau, kokio pageidavo statybos inspekcija.

Apie konkursą Lietuvos banko Tauragės skyriaus rūmų projektui sukurti 1934 m. rudenį pranešė žurnalas „Technika ir ūkis“. Konkursiniai darbai turėjo būti pateikti 1935 m. sausio 16 d. Vertinimo komisija tąsyk turėjo iš ko rinktis – konkursui buvo pateikta net 20 projektų. Pirmąją premiją (1 000 Lt.) laimėjo architektas A. Funkas, o galutinį projektą statybai buvo pavesta parengti M. Songailai (Lietuvoje tais laikais panašių konkursų pirmos premijos laimėtojas retai kada rengdavo galutinį projektą; konkurso organizatorius pasinaudodavo konkurso metu gautomis idėjomis ir pasirinkdavo architektą, kuris jas galėdavo įgyvendinti). Minėtas žurnalas rašė: „Konkurso reikšmė yra didelė: užsakytojas gauna keletą ar keliolika klausimo sprendimų; dalyvis, bandydamas savo jėgas, turi ruošti ir tuo būdu [...] gilina savo specialybę“. Dėl architekto, kuris net nedalyvavo konkurse, pasirinkimo užsakovai buvo kaltinami šališkumu.

M. Songaila ir A. Funkas daugelį projektų kūrė drauge, tad kartais net sunku atrinkti, kuriam iš jų reikia priskirti vieno ar kito projekto autorystę. M. Songaila pagal išsilavinimą buvo dailininkas-architektas, o A. Funkas inžinierius-architektas, todėl, projektuodami kartu, jie vienas kito darbą papildydavo.

Užsakovai būsimajam Tauragės banko pastatui skyrė didelį sklypą prie S. Dariaus ir S. Girėno alėjos bei Vytauto gatvės ir iškėlė reikalavimą, kad priešais pastatą turi likti vietos skverui. 1936 m. pastatytas Tauragės banko pastatas buvo prabangiausias iš visų tuo metu buvusių apskričių bankų pastatų. Bankui paskirto sklypo gilumoje iškilo simetriško plano su tarplangių piliastrais ir aukštu, dalį stogo dengiančiu parapetu rūmai. Kolonos apsupta pusapskričio plano operacijų salė priblokuota kiemo pusėje. Priešais rū-

mus architektas suplanavo aikšteles su gėlynais ir net reprezentacinius vartus.

Dėl architekto pasirinkimo diskusijomis prasidėjusią Tauragės banko statybą ir toliau lydėjo tam tikri protestai. Vyriausiasis statybos ir sauskelių inspektorius Antanas Novickis, apžiūrėjęs baigiamus statyti rūmus, 1935 m. lapkričio mėnesį nusiuntė raportą Vidaus reikalų ministrui, kuriame informavo apie, anot jo, per didelę prabangą: „Rūmai savo brangumu ir puošnumu nesiderina su Tauragės miesto bendru vaizdu. [...] Ūkininkai drovėsiai žengti į baltus marmuro imitacija papuoštus rūmus. [...] Jau keletą metų keliamas klausimas, kad Lietuvos banko rūmai provincijoje statomi per daug prabangiai. Bet ligi šiol banko statybos politika nesikeičia. Šis Tauragės bankas bus bene puošniausias už visus kitus provincijos bankus“. Toliau rašoma, kad toks puošnumas neatitinka laiko dvasios ir sukelia neigiamą visuomenės reakciją.

Yra pagrindo manyti, kad M. Songaila sąmoningai nepaisė šių protestų, nes stengėsi provincijos miestams kurti tokius pastatus, kad šie taptų etalonu būsimoms statyboms, architektūrine kokybe išsiskirtų iš aplinkinių neišvaizdžių pastatų, formuotų miestų centrus.

Panašios kritikos sulaukė ir parengtas Mažeikių banko pastato projektas (1937). Nepaisant to, jis buvo įgyvendintas be pakeitimų. Mažeikiuose kampinę Laisvės ir P. Vileišio gatvių situaciją architektas M. Songaila išnaudojo puošniam lenktu tūrio fasadui su pagrindiniu įėjimu suprojektuoti. Lenktas tūris jungia du gatvėms lygiagrečius korpusus. Plane bankas primena išsiskleidusį pilnavidurį tulpės žiedą. Pro stilizuotų piliastų portiką lankytojas patenka į elipsės plano vestibulį, o iš jo – į iškilmingą, kolonų apsuptą apskrito plano operacijų salę. Nepaisydamas priekaištų, M. Songaila banko pastatui nepagailėjo architektūrinių puošybos elementų. Banko statybai užsakytas medžiagas iš užsienio buvo vėluojama atvežti, todėl Mažeikių banko statyba užbaigta tik 1938 m. rudenį.

Vėliausiai – 1939 m. vasarą Vilniaus ir Akmenės gatvių sankirtoje iškilo Kretingos banko pastatas. Nors architektą M. Songailą čia varžė gana ankštas sklypas, jo suprojektuotuose rūmuose klasikinių formų ir prabangos taip pat netrūko: terasos, kolonados puošė fasadus, sieninė tapyba – operacijų salę.

Lietuvos banko valdyba, pritarusi turtingai atrodančių monumentalų bankų pastatų projektams, neapsiriko.

Neturėdamas tokios banko paramos, architektas M. Songaila vienas nebūtų atlaikęs pasipylusios kritikos. Projektuodamas šiuos pastatus, jis liko ištikimas klasikinėms tradicijoms. M. Songailos projektuoti bankų pastatai rodo šio kūrėjo ištikimybę amžinosioms vertybėms ir meistriskumui. Visi M. Songailos projektuoti bankų pastatai išlaikė laiko bandymus. Nors sovietmečiu šių pastatų paskirtis ir buvo pakeista, kai kurie gerokai apleisti, šių rūmų architektūrinė vertė nublanko iki šiol. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, juose vėl pradėjo veikti bankai.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA:

1. Lietuvos centrinis valstybės archyvas, F 1622, A 4, B 256, 509; A 2, B 494.
2. *Technika ir ūkis*, 1934 (9), p. 324.
3. E. Gūzas. „Klasikinių tradicijų ir naujųjų tendencijų poveikis 1920–1940 m. Lietuvos architektūrai bei žymiausių architektų kūrybai“, *Lietuvos TSR architektūros klausimai*, kn. 4. - Vilnius, 1974.
4. *Bankai Lietuvoje. XIX a. pabaiga – XX a. I pusė*. Sudarė V. Laurinavičius. - Vilnius, 2003.

Lietuvos Bankas
Tauragė

Lietuvos banko Tauragės skyriaus pastatas prieš Antrąjį pasaulinį karą.
Nuotraukos iš autoriaus archyvo

Vilniaus banko Mažeikių skyriaus pastatas 2006 m.
Danutės Mukienės nuotrauka